

**DOSTUPNOST IZBORA ODRASLIM OSOBAMA SA
LAKOM INTELEKTUALNOM OMETENOŠĆU**

**AVAILABILITY OF CHOICE FOR ADULTS WITH MILD
INTELLECTUAL DISABILITY**

Marija Cvijetić Vukčević

Univerzitet u Novom Sadu, Pedagoški fakultet u Somboru

Studije ukazuju da odrasle osobe sa lakom intelektualnom ometenošću uglavnom imaju ograničen spektar mogućnosti za izbor o različitim životnim domenima o kojima osobe tipične populacije samostalno odlučuju. Niska dostupnost izbora kod ove populacije manje je izražena u svakodnevnim aktivnostima, a izraženija je u vezi sa složenijim životnim pitanjima.

Cilj istraživanja bio je da se utvrdi nivo dostupnosti izbora osobama sa lakom intelektualnom ometenošću u različitim životnim oblastima, kao i da se ispita postojanje razlika u dostupnosti izbora u odnosu na pol, starosnu dob i tip stanovanja ispitanika. Uzorak je činilo 36 odraslih ispitanika sa lakom intelektualnom ometenošću, oba pola, starosti od 22 do 49 godina. Za prikupljanje podataka upotrebljen je Upitnik o izboru (*The Choice Questionnaire*; Stancliffe & Parmenter, 1999), koja je primenjen u vidu intervju sa ispitanicima.

Rezultati su pokazali da ispitanici imaju najviše prilika da vrše odabir u domenu socijalnih aktivnosti, dok najmanje izbora imaju u vezi sa upravljanjem novcem. Statistički značajne razlike u dostupnosti izbora utvrđene su u odnosu na tip stanovanja ($t=-3,682$; $p=0,001$), pri čemu više prilika za odabir željene opcije u različitim životnim domenima imaju ispitanici koji stanuju uz podršku, u odnosu na ispitanike koji stanuju u porodičnom domu. Utvrđena je i statistički značajna povezanost između dostupnosti izbora ispitanicima i njihove starosti ($r=0,371$; $p=0,026$), na način da sa starošću ispitanika raste broj aktivnosti u kojima dobijaju priliku da biraju ono što žele. Statistički značajne razlike u dostupnosti prilika za vršenje odabira u svakodnevnom životu između ispitanika muškog i ženskog pola nisu utvrđene ($t=-0,417$; $p=0,679$).

Dobijeni rezultati daju praktične implikacije koje se odnose na potrebu za povećanjem dostupnosti izbora u vezi sa svakodnevnim aktivnostima i složenijim životnim pitanjima osobama sa lakom intelektualnom ometenošću, u skladu sa njihovim mogućnostima, a sa posebnim naglaskom na osobe stanuju u porodičnim domovima i mlađe odrasle osobe.

Ključne reči: dostupnost izbora, laka intelektualna ometenost, tip stanovanja, starost

Studies indicate that adults with mild intellectual disability generally have a limited range of choices about the different domains of life that people of the typical population decide for themselves. Low availability of choices in this population is less pronounced in everyday activities, and is more pronounced in relation to more complex life issues.

The aim of the research was to determine the level of availability of choices for people with mild intellectual disability in different areas of life, as well as to examine the existence of differences in the availability of choices in relation to gender, age and housing type. The sample consisted of 36 adult respondents with mild intellectual

disability, both genders, aged 22 to 49 years. The Choice Questionnaire (Stancliffe & Parmenter, 1999) was used for data collection, which was applied in the form of interviews with respondents.

The results showed that respondents have the most opportunities to make choices in the field of social activities, while they have the least choice in regarding money management. Statistically significant differences in the availability of choices were found in relation to the type of housing ($t = -3.682$; $p = 0.001$), so that respondents who live with support have more opportunities to choose the desired option in different domains of life, compared to respondents who live in family home. A statistically significant correlation was found between the availability of choices to respondents and their age ($r = 0.371$; $p = 0.026$), in a way that with the age of respondents increases the number of activities in which they get the opportunity to choose what they want. Statistically significant differences in the availability of opportunities for making choices in everyday life between male and female respondents were not found ($t = -0.417$; $p = 0.679$).

The obtained results give practical implications related to the need to increase the availability of choices regarding daily activities and more complex life issues for people with mild intellectual disability, in accordance with their abilities, with special emphasis on people living in family homes and younger adults.

Key words: availability of choice, mild intellectual disability, type of housing, age

UVOD

Vršenje izbora predstavlja jednu od bazičnih vještina samoodređenog ponašanja (Wehmeyer & Schalock, 2001), koje je prepoznato kao značajan činilac kvaliteta života osoba sa intelektualnom ometenošću (Schalock et al., 2010). Važnost dostupnosti prilika za izbor osobama sa intelektualnom ometenošću ogleda se i u njenom pozitivnom uticaju na osećaj nezavisnosti ponosa i zadovoljstva kod ovih osoba (Agran et al., 2010), kao i prediktivnoj ulozi za nivo njihove nezavisnosti (Cvijetić et al., 2021). Studije ukazuju da odrasle osobe sa lakom intelektualnom ometenošću uglavnom imaju ograničen spektar mogućnosti za izbor o različitim životnim domenima o kojima osobe tipične populacije samostalno odlučuju (Gjermestad et al., 2017; Mumbardo-Adam et al., 2018). Niska dostupnost izbora kod ove populacije manje je izražena u svakodnevnim i rutinskim aktivnostima, a izraženija je u vezi sa složenijim životnim odlukama (Kozma et al., 2009). Na primer, ove osobe imaju najmanje slobode odlučivanja u vezi sa stanovanjem, angažovanjem u radnim aktivnostima, vrstom i pružaočima podrške u toku dana, dok im je izbor dostupniji u vezi sa provođenjem slovnog vremena, odabirom ličnog izgleda (stil odevanja, frizura) i dnevnim rutinama (ishrana, vreme buđenja i spavanja) (Robertson et al., 2001).

Osim obezbeđivanja prilika za praktikovanje vršenja izbora, neophodno je da se kod osoba sa intelektualnom ometenošću podstiče ovladavanje veštinom aktivnog izveštavanja o sopstvenim željama, nasuprot tendenciji ovih osoba da se pasivno usaglašavaju sa sugestijama i izborima drugih osoba iz okruženja (Stancliffe, 2001). Značaj istraživanja fokusiranih na dostupnost prilika za izbor osobama sa intelektualnom ometenošću proizilazi iz činjenice da rezultati takvih studija omogućavaju uspostavljanje osnove za programe namenjene unapređenju slobode izbora i odlučivanja ove populacije. Cilj ovog istraživanja bio je da se utvrdi nivo dostupnosti izbora osobama sa lakom intelektualnom ometenošću u različitim životnim oblastima, kao i da se ispita postojanje razlika u dostupnosti izbora u odnosu na pol, starosnu dob i tip stanovanja ispitanika.

METOD

Uzorak

Uzorakom je obuhvaćeno ukupno 36 odraslih ispitanika sa lakom intelektualnom ometenošću, oba pola, koji stanuju sa svojim primarnim porodicama ili u programima stanovanja uz podršku u zajednici. Starosti ispitanika bila je u rasponu od 22 do 49 godina ($AS=32,61$; $SD=8,80$). Struktura uzorka u odnosu na pol i tip stanovanja prikazana je u Tabeli 1.

Tabela 1. Struktura uzorka

Varijabla	Kategorije	N	%
Pol	Muški	16	44,4
	Ženski	20	55,6
Tip stanovanja	Porodica	25	69,4
	Stanovanje uz podršku	11	30,6

Uzorak je bio ujednačen prema polu i tipu stanovanja ($\chi^2=1,892$; $p=0,169$), prema polu i starosti ($t=0,840$; $p=0,407$) i prema tipu stanovanja i starosti ($t=-1,976$; $p=0,056$).

Instrument i procedura

Za prikupljanje podataka o dostupnosti izbora ispitanicima primenjen Upitnik o izboru (*The Choice Questionnaire*; Stancliffe & Parmenter, 1999). Upitnik se sastoji od 26 ajtema (opisanih aktivnosti) podeljenih u šest celina: Aktivnosti u domaćinstvu (obroci, odlazak na spavanje, korišćenje telefona, odevanje, kućni ljubimci), Raspolažanje novcem (planiranje budžeta, kupovina odeće, odabir načina trošenja novca), Briga o zdravlju (posete lekaru i stomatologu, konzumiranje alkoholnih pića, bavljenje sportom), Socijalne aktivnosti (odlasci u posete, izlasci u zajednici, provođenje slobodnog vremena), Posao i dnevne obaveze (izostajanje sa planiranih aktivnosti, kašnjenje kući) i Opšti izbor (opšta percepcija dostupnosti izbora). Za svaku aktivnost ispitanik bira odgovor koji najbolje opisuje u kojoj meri su mu dostupne prilike za

vršenje izbora po pitanju te aktivnosti, pri čemu 3 poena označava slobodno vršenje izbora od strane ispitanika, 2 poena da postoji određeni nivo kontrole prilikom odlučivanja, a i 1 poen da drugi vrše izbor umesto ispitanika. U skladu sa opisanim sistemom skorovanja, viši ukupan skor označava veću slobodu izbora u svakodnevnim aktivnostima. Autori ovog instrumenta (Stancliffe & Parmenter, 1999) navode podatke o visokoj pouzdanosti unutrašnje konzistencije ($\alpha=0,81$) i visokoj test-retest pouzdanosti (0,95). Visoka pouzdanost unutrašnje konzistencije Upitnika o izboru utvrđena je i u našem istraživanju ($\alpha=0,90$). Instrument je primenjen putem individualnih intervju sa ispitanicima. Pre sprovođenja istraživanja, ispitanici su dali pisanu saglasnost za učestvovanje u istraživanju. Podaci o godinama starosti i intelektualnom statusu preuzeti su iz dokumentacije ispitanika.

Statističke analize

Za prikaz podataka korišćene su deskriptivne statističke mere: frekvencija, procenat, minimalne i maksimalne vrednosti, aritmetička sredina i standardna devijacija. U cilju poređenja grupa primenjeni su Hi kvadrat test i T-test za nezavisne uzorke, dok je poveznost između varijabli ispitana putem Pirsonovog koeficijenta korelacije. Obrada podataka vršenja je u programu SPSS 24.0.

REZULTATI

U Tabeli 2 prikazani su deskriptivni rezultati celokupnog uzorka na primenjenom Upitniku o izboru. Prikazane su vrednosti za pet oblasti života u kojima je ispitivana dostupnost izbora, kao i nivo zadovoljstva samog ispitanika izborima koji su mu u životu dostupni (oblast Opšti izbor). Raspon mogućih skorova za svaku od oblasti bio je od jedan do tri. Uvidom u prosečne vrednosti za svaki od životnih domena, može se zaključiti da naši ispitanici imaju najviše prilika da biraju socijalne aktivnosti, kao što su način provođenja slobodnog vremena i odlasci u posete prijateljima i porodici, dok najmanje prilika za odlučivanje imaju u domenu raspolaganja novcem. Prosečan skor za stavku Opšti izbor viši je od svih pojedinačnih skorova za ostale domene.

Tabela 2. Dostupnost izbora po oblastima

	N	Min.	Maks.	AS	SD
Aktivnosti u domaćinstvu	36	1,50	2,80	2,14	0,35
Raspolaganje novcem	36	1,00	3,00	1,78	0,66
Briga o zdravlju	36	1,00	3,00	2,17	0,51
Socijalne aktivnosti	36	1,40	3,00	2,20	0,52
Posao i dnevne obaveze	36	1,00	3,00	1,94	0,53
Opšti izbor	36	1,00	3,00	2,22	0,76

Min.=minimalna vrednost; Max.=maksimalna vrednost; AS=prosek; SD=standardna devijacija

Poređenjem dostupnosti izbora osobama sa umerenom intelektualnom ometenošću u različitim okruženjima (Tabela 3) utvrđene su statistički značajne razlike između poduzoraka osoba koje stanuju sa svojim primarnim porodicama i osoba koje žive u okviru programa stanovanja uz podršku u domenima Raspodaganje novcem, Briga o zdravlju, Socijalne aktivnosti, Opšti izbor i na nivou ukupnog izbora (zbira rezultata u svim oblastima). U svim navedenim oblastima viši skor, koji označava veću dostupnost prilika za izbor, imale su osobe koje stanuju u zajednici uz podršku.

Tabela 3. Razlike u dostupnim prilikama za izbor, u odnosu na tip stanovanja

Vrsta aktivnosti	Tip stanovanja	N	AS	SD	t	df	p
Aktivnosti u domaćinstvu	Porodica	25	20,76	3,15	-1,671	34	0,104
	Stanovanje uz podršku	11	22,82	3,95			
Raspodaganje novcem	Porodica	25	6,20	2,16	-3,796	34	0,001
	Stanovanje uz podršku	11	9,27	2,41			
Briga o zdravlju	Porodica	25	5,84	1,21	-5,058	34	0,000
	Stanovanje uz podršku	11	8,00	1,10			
Socijalne aktivnosti	Porodica	25	10,20	2,16	-3,114	34	0,004
	Stanovanje uz podršku	11	12,82	2,68			
Posao i dnevne obaveze	Porodica	25	5,48	1,48	-1,932	34	0,062
	Stanovanje uz podršku	11	6,55	1,63			
Opšti izbor	Porodica	25	2,00	0,71	-2,914	34	0,006
	Stanovanje uz podršku	11	2,73	0,65			
Ukupni izbor	Porodica	25	50,48	8,27	-3,682	34	0,001
	Stanovanje uz podršku	11	62,18	9,92			

Min.=minimalna vrednost; Max.=maksimalna vrednost; AS=prosek; SD=standardna devijacija; t=T test; df=broj stepeni slobode; p=statistička značajnost

Postojanje statistički značajnih razlika u izboru koji ostvaruju u svakodnevnom životu ispitano je i u odnosu na pol ispitanika (Tabela 4). Rezultati su pokazali da ne postoje statistički značajne razlike između muškaraca i žena iz našeg uzorka, u dostupnosti prilika da vrše izbor u različitim životnim aktivnostima.

Tabela 4. Razlike u dostupnosti izbora u odnosu na pol

Vrsta aktivnosti	Pol	N	AS	SD	t	df	p
Aktivnosti u domaćinstvu	Muški	16	20,81	4,07	-0,883	34	0,383
	Ženski	20	21,85	2,98			
Raspodaganje novcem	Muški	16	7,06	2,74	-0,154	34	0,879
	Ženski	20	7,20	2,61			
Briga o zdravlju	Muški	16	6,38	1,71	-0,431	34	0,670
	Ženski	20	6,60	1,43			

Vrsta aktivnosti	Pol	N	AS	SD	t	df	p
Socijalne aktivnosti	Muški	16	10,56	2,85	-0,902	34	0,374
	Ženski	20	11,35	2,39			
Posao i dnevne obaveze	Muški	16	6,00	1,75	0,654	34	0,517
	Ženski	20	5,65	1,46			
Opšti izbor	Muški	16	2,44	0,51	1,641	31.26	0,111
	Ženski	20	2,05	0,89			
Ukupni izbor	Muški	16	53,25	11,43	-0,417	34	0,679
	Ženski	20	54,70	9,43			

Min.=minimalna vrednost; Max.=maksimalna vrednost; AS=prosek; SD=standardna devijacija; t=T test; df=broj stepeni slobode; p=statistička značajnost

Ispitivanjem povezanosti između dostupnosti prilika za izbor i starosne dobi ispitanika (Tabela 5), utvrđeno je da postoji statistički značajna povezanost starosti i slobode odlučivanja u vezi sa raspolaganjem novcem, brigom i zdravlju, poslom i dnevnim obavezama i ukupnim nivoom izbora ispitanika. Sve korelacije su pozitivne, niskog ili umerenog intenziteta i govore da sa starošću ispitanika raste broj prilika koje imaju za odlučivanje o određenim aspektima svog života.

Tabela 5. Korelacije dostupnosti izbora i starosne dobi

Vrsta aktivnosti	Starost	
	r	p
Aktivnosti u domaćinstvu	0,185	0,280
Raspolaganje novcem	0,346	0,029
Briga o zdravlju	0,330	0,049
Socijalne aktivnosti	0,327	0,052
Posao i dnevne obaveze	0,455	0,005
Opšti izbor	0,155	0,368
Ukupni izbor	0,371	0,026

r=Pearsonov koeficijent korelacije; p=statistička značajnost

DISKUSIJA

Rezultati našeg istraživanja omogućili su uvid u dostupnost izbora u vezi sa različitim životnim aktivnostima i odlukama odraslim osobama sa lakom intelektualnom ometnošću. Imajući u vidu da su primenjenim instrumentom obuhvaćene aktivnosti o kojima odrasle osobe tipične populacije samostalno odlučuju, može se zaključiti da su dobijene prosečne vrednosti za većinu obuhvaćenih oblasti relativno niske. Niska dostupnost prilika za izbor i odlučivanje osobama sa intelektualnom ometenošću utvrđena je i u drugim istraživanjima (Bollard et al., 2018; Buhagiar & Lane 2020),

uz isticanje razlike u izboru prema tipu aktivnosti. Lakin i saradnici (Lakin et al., 2008) navode da osobe sa intelektualnom ometenoću imaju veoma ograničen izbor u vezi sa aktivnostima kao što su posao i dnevne obaveze, dok je dostupnost prilika za biranje željene opcije nešto veća u domenu slobodnog vremena. U drugom istraživanju utvrđeno je da osobe sa intelektualnom ometenošću imaju značajna ograničenja u vezi sa prilikama za odabir načina raspolaganja sopstvenim novcem (Tichá et al., 2012).

Prema dobijenim rezultatima, naši ispitanici koji su uključeni u program stanovanja uz podršku imaju više prilika za izbor i odlučivanje, u poređenju sa ispitanicima koji žive sa svojim članovima porodice. Utvrđene razlike u dostupnosti izbora prema tipu stanovanja više puta su navođene u literaturi. Stanovanje uz podršku se u studijama pokazalo kao podsticajni ambijent za mogućnost izbora, izražavanje preferencija i postizanje višeg nivoa kontrole nad sopstvenim životom kod osoba sa intelektualnom ometenošću, u poređenju sa drugim tipovima stanovanja (Kozma et al., 2009; Wehmeyer & Bolding, 2001). Ograničavanje slobode izbora i nivoa lične kontrole odraslih osoba sa intelektualnom ometenošću od strane njihovih roditelja, prema percepciji samih roditelja, proizilazi iz brige za bezbednost njihovog deteta, ograničenih kapaciteta njihove dece za razumevanje ishoda određenih izbora, složenosti pojedinih životnih pitanja o kojima treba doneti odluku i potrebe za zaštite svoje dete od neprijatnih posledica potencijalno pogrešnog izbora (Curryer et al., 2015).

Naši rezultati ukazali su i da se sa godinama starosti povećava nivo autonomije osoba sa lakom intelektualnom ometenošću u vršenju izbora u skladu sa sopstvenim željama i preferencijama. Drugi autori takođe navode da uzrast igra značajnu ulogu kada je reč o podsticanju samoodređenja i slobode izbora osoba sa intelektualnom ometenošću od strane njihovih roditelja. Sa godinama osoba sa intelektualnom ometenošću raste podsticaj od strane njihovih roditelja za preuzimanje odgovornosti, vršenje izbora u skladu sa sopstvenim željama i nezavisno odlučivanje (Arellano & Peralta, 2013). Ovakvi rezultati verovatno se mogu objasniti i napredovanjem odraslih osoba sa intelektualnom ometenošću u različitim veštinama i kompetentnije obavljanje različitih aktivnosti i rešavanje problema kroz vreme, što vodi većem poverenju njihovog okruženja u njihove sposobnosti i potencijalno pružanju veće slobode u vezi sa izborom i odlučivanjem.

ZAKLJUČAK

Na osnovu dobijenih rezultata, može se zaključiti da odrasle osobe sa lakom intelektualnom ometenošću najviše prilika za vršenje odabira željene opcije imaju u domenu socijalnih aktivnosti, a najmanje izbora u domenu upravljanja novcem. Više prilika za izbor u različitim životnim domenima imaju osobe uključene u program stanovanja uz podršku, u poređenju sa osobama koje stanuju u porodičnom domu. Uvrđeno je i da sa starošću osoba sa lakom intelektualnom ometenošću raste broj aktivnosti

u kojima dobijaju priliku da biraju ono što žele, dok polne razlike u dostupnosti prilika za izbor nisu utvrđene. Imajući u vidu dobijene rezultate, moguće je formulisati određene praktične implikacije. One bi pre svega ukazivale na potrebu za povećanjem dostupnosti izbora u vezi sa svakodnevnim aktivnostima i složenijim životnim pitanjima osobama sa lakom intelektualnom ometenošću, u skladu sa njihovim mogućnostima, a sa posebnim naglaskom na osobe stanuju u porodičnim domovima i mlađe odrasle osobe. Značajno je intenziviranje primene procedura odlučivanja uz podršku za odrasle osobe sa intelektualnom ometenošću od strane stručnjaka, ali i roditelja, uz podršku i vođenje stručnjaka. Takođe, potrebno je da se na ranijim uzrastima redovno uvežbavaju veštine vršenja izbora, kao što su prepoznavanje sopstvenih želja i preferencija i ovladavanje načinima iskazivanja tih želja, kako u okviru vaspitnog i obrazovnog rada, tako i u kućnim uslovima. Uspješnije ovladavanje veštinama vršenja izbora, zajedno sa obezbeđivanjem prilika za praktikovanje tih veština u svakodnevnom životu od detinjstva ka odraslom dobu, vodili bi razvoju samozastupanja, samoodređenja i većem zadovoljstvu sopstvenim životom osoba sa lakom intelektualnom ometenošću.

LITERATURA

1. Arellano, A., & Peralta, F. (2013). Self-determination of young children with intellectual disability: Understanding parents' perspectives. *British Journal of Special Education*, 40(4), 175-181.
2. Bollard, M., Mcleod, E., & Dolan, A. (2018). Exploring the impact of health inequalities on the health of adults with intellectual disability from their perspective. *Disability & Society*, 33(6), 831-848.
3. Buhagiar, S., & Azzopardi Lane, C. (2020). Freedom from financial abuse: persons with intellectual disability discuss protective strategies aimed at empowerment and supported decision-making. *Disability & Society*, 1-25.
4. Curryer, B., Stancliffe, R. J., & Dew, A. (2015). Self-determination: Adults with intellectual disability and their family. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 40(4), 394-399.
5. Cvijetić, M., Kaljača, S., & Glumbić, N. (2021). The Role of Personal and Environmental Factors in Autonomous Behaviour of People with Intellectual Disability. *International Journal of Disability, Development and Education*, 1-16.
6. Gjermestad, A., Luteberget, L., Midjo, T., & Witsø, A. E. (2017). Everyday life of persons with intellectual disability living in residential settings: a systematic review of qualitative studies. *Disability & Society*, 32(2), 213-232.
7. Kozma, A., Mansell, J., & Beadle-Brown, J. (2009). Outcomes in different residential settings for people with intellectual disability: A systematic review. *American Journal on Intellectual and Developmental Disabilities*, 114(3), 193-222.

8. Lakin, K. C., Doljanac, R., Byun, S. Y., Stancliffe, R., Taub, S., & Chiri, G. (2008). Choice-making among Medicaid HCBS and ICF/MR recipients in six states. *American Journal on Mental Retardation*, 113(5), 325-342.
9. Mumbardó-Adam, C., Guàrdia-Olmos, J., & Giné, C. (2018). Assessing self-determination in youth with and without disabilities: The Spanish version of the AIR self-determination scale. *Psicothema*, 30(2), 238-243.
10. Robertson, J., Emerson, E., Hatton, C., Gregory, N., Kessissoglou, S., Hallam, A., & Walsh, P. N. (2001). Environmental opportunities and supports for exercising self-determination in community-based residential settings. *Research in Developmental Disabilities*, 22(6), 487-502.
11. Schalock, R. L., Borthwick-Duffy, S. A., Bradley, V. J., Buntinx, W. H. E., Coulter, D. L., Craig, E. M., ... Yeager, M. H. (2010). *Intellectual disability: Diagnosis, classification, and systems of supports (11th ed.)*. Washington, DC: American Association on Intellectual and Developmental Disabilities.
12. Stancliffe, R. J. (2001). Living with support in the community: Predictors of choice and self-determination. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews*, 7(2), 91-98.
13. Stancliffe, R. J., & Parmenter, T. R. (1999). The Choice Questionnaire: A scale to assess choices exercised by adults with intellectual disability. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 24(2), 107-132.
14. Tichá, R., Lakin, K. C., Larson, S. A., Stancliffe, R. J., Taub, S., Engler, J., ... & Moseley, C. (2012). Correlates of everyday choice and support-related choice for 8,892 randomly sampled adults with intellectual and developmental disabilities in 19 states. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 50(6), 486-504.
15. Wehmeyer, M. L., & Schalock, R. L. (2001). Self-determination and quality of life: Implications for special education services and supports. *Focus on Exceptional Children*, 33(8), 1-16.